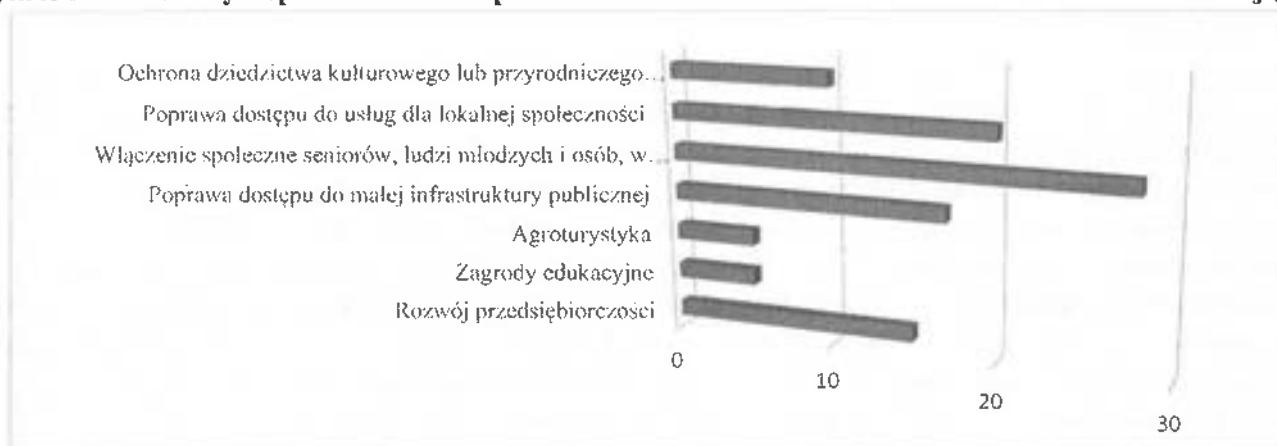

Szanse obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej	• Moda na zdrowy i aktywny tryb życia – 36% • Wzrost aktywności mieszkańców w życie społeczne – 15% • Inne – 6%
Zagrożenia obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej	• Starzejące się społeczeństwo – 56% • Inflacja – 19% • Bezrobocie – 19% • Inne – 4% • Alkoholizm, narkomania – 2%
Osoby w niekorzystnej sytuacji	• Rolnicy małych gospodarstw rolnych • Osoby z niepełnosprawne z opiekunem • Bezrobotni zarejestrowani w PUP¹

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych ankiet

W kolejnym etapie konsultacji zbierane dane posłużyły do doprecyzowania zakresów wsparcia, które zawarte będą w LSR. Szczegółowe informacje na poniższym wykresie.

Wykres nr 2. Zakresy wsparcia wskazane przez mieszkańców obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej (%)

Źródło: Opracowanie własne

Z diagnozy dokonanej w ramach prac nad Lokalną Strategią Rozwoju pojawiła się potrzeba uwzględnienia w planowanych przedsięwzięciach zadań z zakresu usług społecznych. Z perspektywy ustawy² o realizacji usług społecznych przez centrum usług społecznych oraz badań przeprowadzonych w ramach konsultacji ustalone zostały dziedziny, w których należy wesprzeć mieszkańców:

- Usługi opiekuńcze dla dzieci i rodzin - a w szczególności rozwój żłobków, przedszkoli, świetlic, a także organizowanie działań edukacyjnych i kulturalnych dla dzieci. Ważnym komponentem jest wsparcie dla rodziców, które powinno obejmować poradnictwo w zakresie wychowania, szkolenia z zakresu umiejętności rodzicielskich oraz dostęp do pomocy psychologicznej.

- Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa - w tym tworzenie warsztatów terapeutycznych, centrów aktywności dla osób niepełnosprawnych, a także rozwój różnorodnych form ekonomii społecznej pozwalających na włączenie osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym

- Rozwój infrastruktury społecznej - dotyczy to m.in. budowy i modernizacji ośrodków zdrowia, placówek opiekuńczych, ośrodków kulturalnych, bibliotek, czy też infrastruktury sportowej.

¹ Powiatowy Urząd Pracy

² Ustawa z 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych.

- Wsparcie rolników i lokalnych przedsiębiorstw - między innymi poprzez programy szkoleniowe, konsultacje dotyczące rozwoju gospodarstw rolnych, doradztwo w zakresie rolnictwa ekologicznego, jak również promocja lokalnych produktów i rozwoju lokalnej gospodarki.
- Wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym - obejmujące szczególnie udzielanie pomocy materialnej, psychologicznej, poradnictwo zawodowe, a także działania mające na celu integrację społeczną i zapobieganie marginalizacji.
- Transport i mobilność - w tym przede wszystkim rozwój usług transportowych, takich jak autobusy, mikrobusy czy systemy współdzielenia samochodów, umożliwia łatwiejsze dotarcie do ośrodków zdrowia, miejsc pracy czy usług społecznych. Warto pamiętać że rozwinięty transport i wysoka mobilność mieszkańców pozwala na zatrzymywanie ich w na wsi, mimo podejmowania pracy w miastach czy za granicą.
- Usługi doradztwa i wsparcia dla rolników - szczególnie w zakresie rozwoju gospodarstw, zarządzania finansami, dostosowania do wymogów unijnych czy wdrażania zrównoważonych praktyk rolniczych.
- Aktywizacja społeczności lokalnych - głównie poprzez wspieranie różnorodnych inicjatyw i wydarzeń społecznych, takich jak festiwale, targi, warsztaty czy wykłady, które mają na celu integrację społeczności lokalnych, budowanie więzi społecznych i promocję lokalnej kultury i dziedzictwa.
- Usługi zdrowotne i profilaktyka - w tym przede wszystkim badań przesiewowych, programów edukacyjnych w zakresie zdrowego stylu życia, zapewnienie dostępu do poradnictwa zdrowotnego i świadczeń medycznych na terenach wiejskich.
- Dostęp do internetu i nowych technologii - rozwinięta infrastruktura telekomunikacyjna i zapewnienie dostępu do szerokopasmowego internetu na wsi jest kluczowym aspektem w rozwoju usług społecznych. Ułatwia pracę, dostęp do edukacji online, e-usługi (np. e-administracja, e-zdrowie) oraz komunikację z innymi społecznościami.
- Działania ekologiczne i ochrona środowiska - głównie poprzez promowanie działań proekologicznych na wsi, takich jak recykling, oszczędzanie energii, upowszechnianie odnawialnych źródeł energii czy edukacja ekologiczna. Wspieranie działań na rzecz ochrony przyrody, dbanie o czystość wsi i otoczenia oraz rozwijanie ekoturystyki.
- Wsparcie dla przedsiębiorczości i rozwoju lokalnego - przede wszystkim poprzez stymulowanie przedsiębiorczości na wsi poprzez szkolenia z zakresu zarządzania, doradztwo biznesowe, dostęp do mikrofinansowania, tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości. Promowanie lokalnych produktów i usług, rozwijanie agroturystyki oraz wspieranie tworzenia lokalnych marek. Nie we wszystkich dziedzinach LGD Ziemi Siedleckiej będzie mogła udzielić wsparcia w ramach LSR, ale przeprowadzone konsultacje społeczne pokazały potrzebę pochylenia się nad w/w usługami.

Partycypacja w czasie wdrażania LSR:

Etap wdrażania LSR jest kluczowym momentem, w którym następuje współpraca w ramach LGD Ziemi Siedleckiej. W celu osiągnięcia efektywnej współpracy, LGD opiera się na pogłębionym partnerstwie oraz skutecznej i przyjaznej komunikacji, która jest zrozumiała dla wszystkich odbiorców. Stosowane są różnorodne formy przekazu, nie tylko formalne. LGD Ziemi Siedleckiej angażuje, jak największą i reprezentatywną część społeczności w realizację i aktualizację LSR. Zasada pełnej jawności jest tu kluczowa. Dlatego LGD planuje intensywne działania informacyjne i promocyjne, aby szeroko rozpowszechnić informacje na temat LGD i jej działań. Przykładowo, mieszkańcy mogą aktywnie uczestniczyć w wdrażaniu LSR poprzez realizację operacji, które przyczyniają się do osiągnięcia założonych celów. W tym celu organizowane będą działania informacyjne i szkoleniowe, które przedstawią możliwości uzyskania wsparcia. Każdy mieszkaniec będzie mógł w nich uczestniczyć i skorzystać z bezpłatnego doradztwa udzielanego przez pracowników Biura LGD Ziemi Siedleckiej, zgodnie z obowiązującym regulaminem. Innym przykładem zaangażowania mieszkańców w wdrażanie LSR jest udział w działaniach LGD dotyczących aktywizacji społeczności, promocji i informacji. Opracowany został plan komunikacji, który opisuje działania komunikacyjne oraz środki przekazu skierowane do mieszkańców. W przypadku problemów z realizacją LSR lub niskiego zaangażowania społeczności, zostaną podjęte odpowiednie działania komunikacyjne. Różne formy komunikacji będą wykorzystywane, dostosowane do różnych odbiorców. Ponadto, LGD Ziemi Siedleckiej będzie monitorować skuteczność metod komunikacji i w razie potrzeby podejmować szybkie działania naprawcze. W celu

ułatwienia kontaktu i efektywnego przekazywania informacji dotyczących wdrażania LSR, wszystkie informacje będą zamieszczane na stronie internetowej, portalu społecznościowym, tablicach ogłoszeń oraz przekazywane partnerom w celu szerszego rozpowszechnienia. Szczególnie partnerzy z grupy interesu sektora publicznego będą publikować informacje na swoich stronach internetowych i tablicach ogłoszeń dotyczące bieżącego wdrażania LSR, takie jak ogłoszenia o naborach czy innych działaniach promocyjno-informacyjnych dla lokalnej społeczności. Na stronie internetowej i na Facebooku LGD będą zamieszczane również aktualności dotyczące działalności LGD i wdrażania LSR. Profil na portalu społecznościowym będzie nie tylko źródłem informacji, ale także będzie służył budowaniu relacji z potencjalnymi partnerami i beneficjentami. Oprócz bieżących informacji i ogłoszeń, będą tam publikowane tematy, które będą zachęcać obserwatorów do dyskusji lub przedstawienia własnego punktu widzenia. Komentarze na takich portalach są również cennym źródłem informacji na temat problemów i potrzeb lokalnej społeczności. Członkowie LGD Ziemi Siedleckiej, sympatycy oraz mieszkańcy objętego obszaru LSR będą mieli możliwość bezpośredniego składania wniosków, rekomendacji, propozycji i inicjatyw dotyczących funkcjonowania LGD Ziemi Siedleckiej i wdrażania LSR. Mogą to robić bezpośrednio do biura LGD lub za pośrednictwem strony internetowej.

LGD rejestruje wszystkie otrzymane wiadomości i, o ile nie jest wymagana szczegółowa analiza, odpowiada na nie w ciągu maksymalnie 7 dni. Jeśli dalsza analiza jest wymagana, LGD Ziemi Siedleckiej informuje odpowiednie strony o potrzebie i ustala nowy termin udzielenia wyjaśnień. Zgodnie ze statutem LGD Ziemi Siedleckiej, wszystkie propozycje, inicjatywy, wnioski i uwagi dotyczące funkcjonowania LGD Ziemi Siedleckiej i wdrażania LSR składane przez członków LGD Ziemi Siedleckiej oraz wszystkie zainteresowane osoby będą rozpatrywane w terminie do 30 dni od ich otrzymania.

Aktualizacja LSR:

Proces konsultacji LSR będzie uruchamiany w oparciu o różne czynniki, takie jak wyniki monitoringu lub ewaluacji zgodnie z zasadami określonymi w rozdziale X LSR, zmiana Wytycznych horyzontalnych lub szczegółowych, wydanie zaleceń przez podmioty wdrażające, Instytucję Zarządzającą, Agencję Płatniczą lub inne organy kontrolne, zmiana przepisów, itp. Propozycje, inicjatywy lub zastrzeżenia dotyczące aktualizacji LSR mogą być składane za pomocą formularza lub karty pomysłu, które są stałym elementem widocznym na stronie internetowej LGD Ziemi Siedleckiej i dostępne w biurze LGD Ziemi Siedleckiej. Może również pojawić się potrzeba dostosowania LSR do nowej sytuacji, takiej jak czynniki zakłócające, które nie były znane w momencie tworzenia LSR, zmiana sytuacji gospodarczej lub wystąpienie ograniczeń związanych na przykład z pandemią, które mają istotny wpływ na tempo i zakres wdrażania LSR. Wpływ na aktualizację LSR mogą mieć także inicjatywy Członków LGD, Walnego Zebrania Członków lub innych organów, a także mieszkańców, jeżeli uzasadnione jest dostosowanie LSR do nowych potrzeb lub problemów na obszarze LSR. Zmiana obszaru LSR, celów, przedsięwzięć, wskaźników, budżetu lub innych elementów LSR, a także zmiana kamieni milowych lub terminów oceny wniosków, które mogą mieć wpływ na osiągnięcie założeń LSR, również może wymagać aktualizacji LSR. Wszystkie zgłoszone propozycje będą dokładnie analizowane, a jeśli uzasadnione, zostaną poddane procesowi konsultacji. Metody partycypacji będą adekwatne do zakresu planowanych zmian. Minimalna metoda konsultacji, taka jak strona internetowa, będzie wykorzystywana w przypadku dostosowania LSR do nowych przepisów, Wytycznych lub zaleceń, lub jeśli zmiany wynikają z rekomendacji organów zarządzających. Przy szerszych zmianach, które dotyczą identyfikowanych potrzeb lub potencjału obszaru, będą stosowane różne metody partycypacji opisane w niniejszym rozdziale, aby zapewnić udział wszystkich interesariuszy, podobnie jak na etapie przygotowania LSR. Informacje o wynikach weryfikacji zgłoszonych propozycji/inicjatyw, czy zostały uwzględnione lub odrzucone, będą publikowane na stronie internetowej LGD Ziemi Siedleckiej, z poszanowaniem zasad dotyczących przetwarzania danych osobowych. Jeśli zmiany zostaną uwzględnione, będą one poddane dalszym konsultacjom społecznym, a następnie zatwierdzone przez Zarząd. Aktualizacja LSR będzie przeprowadzana zgodnie z określonymi zasadami i zapewni jak najszerszy udział zidentyfikowanych grup interesu na obszarze LSR oraz mieszkańców, w tym osób młodych, seniorów i osób w niekorzystnej sytuacji. Wszystkie działania LGD Ziemi Siedleckiej dotyczące wdrażania LSR będą jawne. Zmiany lub aktualizacje LSR będą wymagały akceptacji Zarządu Województwa Mazowieckiego, a czynności formalne będą realizowane przez Biuro LGD. Analiza potrzeby zmiany LSR będzie przeprowadzana co najmniej raz na dwa lata,

nawet jeśli nie ma inicjatyw zewnętrznych. Informacje o możliwości zgłaszania uwag dotyczących bieżącego funkcjonowania LSR będą zamieszczone na materiałach informacyjnych, stronie internetowej i ankietach. Inicjatywa może również powstać w trakcie corocznych warsztatów refleksyjnych (ewaluacji on-going). Aby pobudzać wdrażanie innowacji społeczności, Lokalna Grupa Działania (LGD) będzie podejmować następujące działania:

- Organizacja warsztatów dotyczących przygotowania i realizacji projektów, włączając kryterium innowacyjności. Te informacje zostały uwzględnione w Planie Komunikacji.
- Utworzenie katalogu dobrych praktyk na stronie internetowej LGD ZS, gdzie będą prezentowane innowacyjne rozwiązania, które mają realny wpływ na rozwój obszaru. Ten katalog będzie stanowił również zachętę dla potencjalnych beneficjentów do tworzenia nowych produktów, usług, procesów lub zmian w organizacji.
- Nagradzanie operacji innowacyjnych przez przyznanie dodatkowych punktów w kryteriach oceny projektów.
- Promowanie działań innowacyjnych na stoiskach LGD Ziemi Siedleckiej podczas lokalnych wydarzeń.
- Organizacja wyjazdów studyjnych, na przykład do zagrody edukacyjnej, aby zapoznać się z nowymi pomysłami i rozwiązaniami. W diagnozie przeprowadzonej na etapie przygotowania LSR stwierdzono brak takich zagród na obszarze.

Aktywizacja ludzi młodych, seniorów i osób w niekorzystnej sytuacji:

Na podstawie analizy obecnej oferty dostępnej na obszarze LSR, stwierdzono brak dedykowanych działań dla tych grup. Dlatego planuje się realizację następujących operacji:

- Działania dla lokalnej społeczności młodzieżowej, w tym integrujące i animujące.
- Działania dla seniorów, które obejmą aspekty włączenia społecznego i cyfrowego.
- Działania dla grup osób w niekorzystnej sytuacji (bezrobotni, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie).

W ramach tych działań planowane są różne operacje, takie jak wyjazdy integracyjne, zajęcia promujące aktywność fizyczną, warsztaty tematyczne (np. fotograficzne, filmowe, programowania, druku 3D), szkolenia z różnych dziedzin (np. przedsiębiorczości, pierwszej pomocy, zdrowego odżywiania) oraz inwestycje, takie jak place zabaw, siłownie plenerowe, altany ogólnodostępne, miejsca obsługi rowerzystów, ławki solarne, totemy multimedialne, boiska sportowe. LGD Ziemi Siedleckiej planuje również skuteczne komunikowanie się i informowanie lokalnej społeczności o możliwościach udziału w działaniach dla seniorów, ludzi młodych i grup osób w niekorzystnej sytuacji. Ponadto, LGD ZS będzie premiować operacje dedykowane mieszkańcom obszarów wiejskich i grupom zdiagnozowanym jako osoby w niekorzystnej sytuacji w kryteriach oceny projektów.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

LGD Ziemi Siedleckiej od początku swojej działalności prowadzi obserwację, analizę potrzeb i potencjału obszaru działania. Realizacja obecnej LSR, w ramach PROW 2014-2020 pozwoliła na dokładniejsze przygotowanie procesu konsultacji społecznych. Wprowadzone zostały nowe metody badawcze, jak np. bezpośrednie wywiady z mieszkańcami czy pozyskiwanie informacji za pomocą mediów społecznościowych. Przeprowadzone konsultacje umożliwiły wyłonienie czterech kategorii, w których należy analizować obszar działania LGD Ziemi Siedleckiej, tj. ekonomia, społeczeństwo, turystyka i dziedzictwo kulturalne.

Ekonomia

Sytuację ekonomiczną na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej należy określić jako zróżnicowaną. Czynnikiem, który jako pierwszy poddany został analizie jest wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu dla jednego mieszkańca, czyli wskaźnik G. Szczegółowe informacje przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 6 Wysokość wskaźnika G dla gmin członkowskich w latach 2016-2021

Gmina/Rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Domanice	458,68	564,55	597,52	604,04	898,83	957,95
Kotuń	877,87	929,70	1 068,88	1076,05	1 184,04	1 306,67
Mokobody	806,87	839,65	843,41	867,91	954,26	1 062,38

Mordy	816,75	859,13	931,02	985,99	1 096,02	1 184,90
Siedlce	1 371,29	1 502,23	1 552,19	1 645,90	1 802,06	1 975,33
Skórzec	828,27	824,16	957,49	947,19	1 134,85	1 458,35
Suchożebry	1 142,64	1 359,18	1 393,89	1 426,46	1 502,40	1 706,40
Wiśniew	776,42	873,86	911,20	971,06	1 223,02	1 341,75
Wodynie	600,14	614,29	646,43	692,56	800,84	905,29
Zbuczyn	883,79	893,05	989,28	1 105,34	1 175,10	1 329,75

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Liderem wśród gmin pod względem wskaźnika G jest gmina Siedlce. We wszystkich analizowanych latach jest ona na pierwszym miejscu. Najmniejszy wskaźnik G widoczny jest w gminie Wodynie, gdzie tendencja ta również utrzymuje się na przestrzeni 2016-2021 roku. Największy wzrost wskaźnika G nastąpił w gminie Skórzec (630,08 zł), najmniejszy w gminie Mokobody (255,51). Wskaźnik G w 2021 roku w gminach wchodzących w skład LGD Ziemi Siedleckiej kształtował się w przedziale od 905,29 zł (gmina Wodynie) do 1975,33 zł (gmina Siedlce). Analizując dochód ogółem budżetu gmin na 1 mieszkańca występują mniejsze dysproporcje niż w przypadku wskaźnika G. Największy dochód osiągnęła w 2021 roku Gmina Wodynie (7462,40 zł), najmniejszy Miasto i Gmina Mordy (5 956,52 zł). Największy wzrost nastąpił w gminie Wodynie (o 3 553,09 zł), najmniejszy w gminie Skórzec (o 1713,55 zł). Szczegółowe informacje w poniższej tabeli.

Tabela nr 7. Dochód ogółem budżetu gmin na 1 mieszkańca w latach

GINA/ROK	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Domanice	4 406,85	4 943,75	5 046,92	5 824,84	6 219,47	7 366,54
Kotuń	3 827,02	4 102,10	4 194,57	4 708,41	5 744,36	6 431,37
Mokobody	3 616,85	4 096,36	4 6533,26	4 861,98	5 527,50	5 964,16
Mordy	3 600,21	4 155,16	4 574,38	4 437,39	5 076,46	5 956,52
Siedlce	3 805,10	4 123,31	4 300,55	5 187,34	5 417,45	6 112,68
Skórzec	4 282,67	4 689,23	4 592,57	5 093,99	5 786,22	5 996,22
Suchożebry	4 189,53	4 299,77	4 790,78	5 410,09	5 704,88	6 166,52
Wiśniew	3 831,56	3 955,93	4 773,64	5 106,27	5 797,31	6 187,83
Wodynie	3 909,31	4 605,90	4 519,49	5 292,40	5 684,24	7 462,40
Zbuczyn	4 267,91	4 655,67	4 999,09	5 779,99	6 117,23	6 769,13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Analiza dochodów gmin nie była by adekwatna bez uwzględnienia wydatków ogółem budżetu gmin na 1 mieszkańca. W 2016 roku wydatki ogółem gmin na jednego mieszkańca kształtowały się w przedziale od 3 518,60 zł (Gmina i Miasto Mordy) do 4 353,81 zł (gmina Domanice), natomiast w 2021 roku od 5 043,94 zł (gmina Mokobody) do 6 957,92 zł (gmina Domanice). Szczegółowe informacje w poniższej tabeli.

Tabela nr 8. Wydatki ogółem budżetu gmin na 1 mieszkańca w latach 2016-2021

GINA/ROK	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Domanice	4 353,81	4 988,34	5 019,02	5 377,90	6 552,77	6 957,92
Kotuń	3 625,92	4 106,06	4 476,12	4 907,72	5 725,63	6 172,07
Mokobody	3 839,16	4 218,76	4 729,30	4 499,20	5 393,01	5 043,94
Mordy	3 518,60	4 312,80	5 095,38	4 350,28	4 870,65	5 165,29
Siedlce	3 682,94	4 157,50	4 994,94	5 258,85	5 295,19	5 956,63
Skórzec	3 957,06	4 524,39	5 181,51	4 995,40	5 970,17	5 778,37
Suchożebry	3 808,86	4 559,58	5 917,58	5 451,09	5 639,07	6 179,10

Wiśniew	3 771,90	4 150,43	4 903,06	5 475,58	4 981,41	5 330,41
Wodynie	4 112,28	4 629,41	5 005,59	5 159,82	5 945,75	6 912,05
Zbuczyn	4 035,78	4 543,78	5 150,99	5 543,19	5 898,15	6 132,82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Na przestrzeni lat 2016-2021 zauważalny jest wyraźny wzrost wydatków ogółem gmin na 1 mieszkańca. Największy wzrost nastąpił w gminie Wodynie (o 2 799,77 zł), najmniejszy w gminie Mokobody (o 1 204,78 zł). Charakteryzując rynek pracy obszaru LGD Ziemi Siedleckiej analizie został podany przedział czasowy od 2016 roku do 2021 roku. Gminy wchodzące w skład LGD Ziemi Siedleckiej można podzielić na gminy, gdzie występuje spadek bezrobocia w sposób jednostajny oraz gminy gdzie spadek jest zmienny. W przypadku spadku jednostajnego na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej występuje jedna gmina – Gmina Domanice. W roku 2016 liczba osób bezrobotnych wynosiła 93 osoby, natomiast w 2021 roku 49 osób. W pozostałych gminach spadek bezrobocia jest zmienny, ponieważ bezrobocie jednego roku spada, drugiego rośnie, jednakże analizując przedział czasowy 2016-2021 roku bezrobocie jest na niższym poziomie. Gminy gdzie poziom bezrobocia w 2021 roku jest wyższy niż w 2020 to: Gmina Kotuń i Gmina Mokobody. W Gminie Suchożebry w latach 2020-2021 poziom bezrobocia jest na tym samym poziomie – 93 osoby. Szczegółowe informacje w poniższej tabeli.

Tabela nr 9 Poziom bezrobocie na przestrzeni lat 2016-2021

GMINA/ROK	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Domanice	93	85	78	53	61	49
Kotuń	249	197	174	138	152	164
Mokobody	134	102	93	67	66	71
Mordy	172	153	148	121	142	121
Siedlce	536	473	390	296	334	300
Skórzec	200	207	168	126	147	130
Suchożebry	141	115	88	83	93	93
Wiśniew	160	126	137	99	110	93
Wodynie	153	105	104	70	92	90
Zbuczyn	253	207	176	149	167	147

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W skali województwa mazowieckiego gminy członkowskie LGD Ziemi Siedleckiej mają bezrobocie na poziomie niecałych 2 %. Stopa bezrobocia na obszarze powiatu siedleckiego na przestrzeni lat 2016-2020 miała tendencję spadkową. W 2016 roku wynosiła 7,4%, natomiast w 2020 roku 4,8%. Sytuacja uległa zmianie w 2021 roku, gdzie stopa bezrobocia wynosiła 5,1%. Zgodnie z danymi z Głównego Urzędu Statystycznego w powiecie siedleckim w 2021 roku przeważają osoby bezrobotne z wykształceniem zasadniczo zawodowym/ branżowym (28%), natomiast najmniej jest osób bezrobotnych z wykształceniem średnim, ogólnokształcącym (13%).

Zgodnie z danymi z Główny Urząd Statystyczny w województwie mazowieckim w roku 2021 wśród osób aktywnych zawodowo wg. poziomu wykształcenia przodują osoby z wykształceniem wyższym (1 252 osób), z wykształceniem policealnym oraz średnim zawodowym (610 osób) oraz wykształceniem zasadniczo zawodowym/branżowym (423 osób). Z przeanalizowanych danych wynika, że ważnym czynnikiem na rynku pracy jest wykształcenie, w tym możliwość podnoszenia kwalifikacji oraz rozwój umiejętności podstawowych, przekrojowych czy zawodowych. Skuteczne rozwijanie w/w aspektów ma kluczowe znaczenie dla dobrobytu gospodarczego i społecznego obszaru.

W przedziale czasowym 2016-2021 odnotowano wzrost osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. W roku 2016 roku odnotowano 4149 osób, które zarejestrowały działalność gospodarczą, natomiast w 2021 roku 5051

osób. W odniesieniu do województwa mazowieckiego, gdzie wskaźnik ten wynosił 602711 osób w roku 2021, gminy członkowskie stanowią niecały 1 %.

Tabela nr 10. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą

GMINA/ROK	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Domanice	114	115	130	140	154	155
Kotuń	370	372	382	409	421	438
Mokobody	228	223	238	256	270	275
Mordy	269	268	277	270	279	289
Siedlce	1537	1554	1640	1737	1823	1892
Skórzec	408	414	451	484	513	538
Suchożebry	248	245	247	247	257	277
Wiśniew	264	274	293	312	323	340
Wodynie	174	179	200	208	212	230
Zbuczyn	537	536	556	579	606	617

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Ważnym elementem charakteryzującym sytuację gospodarczą obszaru jest struktura prowadzonych działalności gospodarczych. W powiecie siedleckim na przestrzeni lat 2012-2021 przeważającą działalnością gospodarczą była działalność prowadzona w zakresie handlu hurtowego i detalicznego; naprawa pojazdów samochodowych, wyłączając motocykle, natomiast od 2016 drugim rodzajem przeważającej działalności gospodarczej jest działalność budownicza (do 2016 roku drugie miejsce zajmowała działalność związana z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem). Najmniej popularne działalności w powiecie siedleckim to działalności związane z obsługą rynku nieruchomości oraz działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją. Analizując czynniki ekonomiczne, obszar działania LGD Ziemi Siedleckiej jest miejscem sprzyjającym prowadzeniu bądź rozwijaniu działalności gospodarczej. Możliwość pozyskania dotacji na otwarcie działalności gospodarczej bądź na rozwijanie już istniejących podmiotów jest dla mieszkańców obszarów wiejskich czynnikiem zmniejszającym ich migrację do większych miast w celach zarobkowych.

Spółeczeństwo

Mieszkańcy obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej zaopiniowali w przeprowadzonych konsultacjach społecznych, że sektor społeczny pod względem powstawania i działania organizacji pozarządowych z roku na rok rozwija się. Organizacje chętnie angażują się w rozwój lokalny. Na terenie LGD Ziemi siedleckiej działa 279 zarejestrowanych (w KRS³) organizacji, w tym 79 kół gospodyń wiejskich, 105 stowarzyszeń, 78 ochotniczych straży pożarnych oraz 17 fundacji. W ostatnich latach został odnotowany wzrost aktywności kół gospodyń wiejskich. W działalność KGW angażują się głównie kobiety, co powoduje zwiększenie przedsiębiorczości kobiet na obszarach wiejskich. Głównymi celami KGW jest kultywowanie tradycji, często łączonej z nowoczesnością, promowanie Polskiej wsi. Cele statutowe lokalnych stowarzyszeń to w dużej przewadze rozwijanie aktywności lokalnej społeczności czy dbanie o tradycję i kulturę.

Tabela nr 11. Wykaz Kół Gospodyń Wiejskich, Stowarzyszeń, Ochotniczych Straży Pożarnych, Fundacji na dzień 04.05.2023 roku

GMINA/NGO	KGW	STOWARZYSZENIA	OSP	FUNDACJA
Domanice	3	1	2	1
Kotuń	10	14	7	2
Mokobody	2	4	7	0

³ Krajowy Rejestr Sądowy

Mordy	6	7	11	0
Siedlce	20	36	5	8
Skórzec	7	9	6	0
Suchożebry	2	2	12	0
Wiśniew	4	13	10	3
Wodynie	4	4	13	2
Zbuczyn	21	15	5	1
RAZEM	79	105	78	17

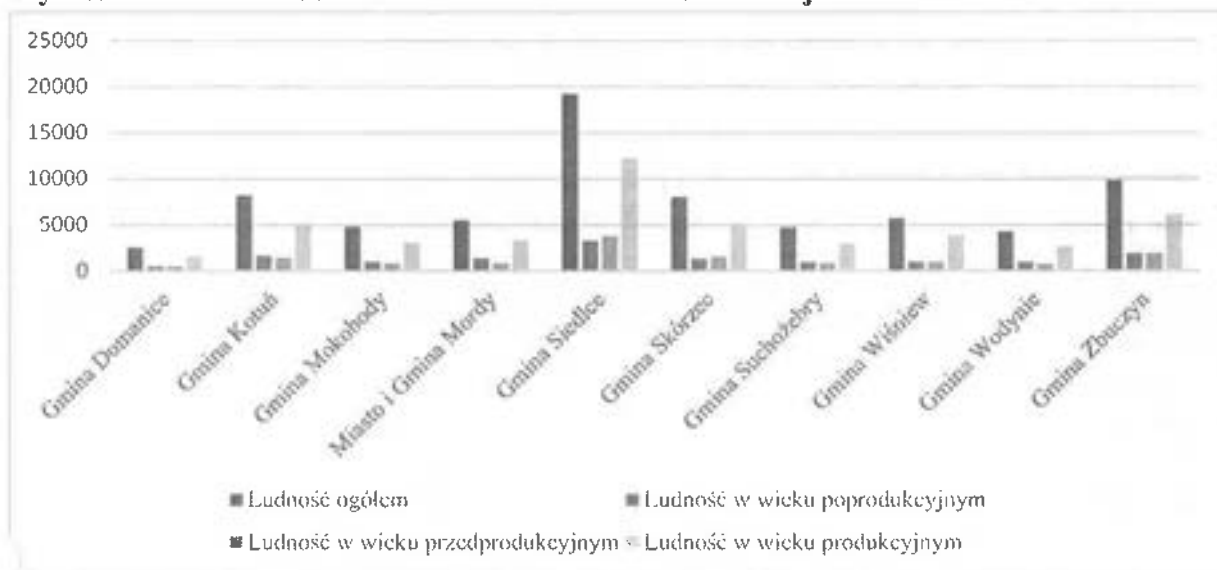
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyszukiwarki KRS.

Pomimo bogatego zaplecza społecznego i stosunkowo wielu inicjatyw społecznych, brakuje programów aktywizujących mieszkańców, zarówno osoby młode, jak i seniorów. Brakuje również działań ekologicznych, nawiązujących do natury. Organizacje borykają się również z problemami finansowymi i logistycznymi. Często przeszkodą w pozyskiwaniu funduszy jest wymagany wkład finansowy. Na obszarze działania występują cykliczne programy pomocy organizacjom pozarządowym, jednakże są one zbyt małe i nie wystarczające dla tak obfitego sektora. Na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej występują prężnie działające organizacje, ale występują również takie którym brakuje inspiracji i wiary w siebie. Organizacje pozarządowe to trzon sektora społecznego, dlatego jednym z priorytetów I.SR powinno być ich wsparcie. Wsparcie polegające na aktywizacji mieszkańców, wsparcie przy nawiązywaniu partnerstw czy wsparcie przy działaniach ekologicznych, przy działaniach mających na celu upiększanie swoich lokalnych ojczyzn. Według badań GUS⁴ 31.12.2021 roku na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej działa 21 instytucji pełniących funkcję kultury (centra, domy i ośrodki kultury, kluby, świetlice). W Gminie Domanice nie występuje żadna z w/w wspomnianych form instytucji kultury. Analizując średnią liczbę osób przypadającą na placówkę najmniej przypada w Gminie Siedlce (1 489,23), najwięcej w Gminie Zbuczyn (9 812,00). Jednym z największych wyzwań, które determinują rozwój polskiej wsi jest dokonująca się właśnie wielka transformacja kulturowa na jej terenie. Zmiany w strukturze gospodarczej (np. przeorientowanie na pozarolniczą działalność gospodarczą), społecznej (np. z powodu zmian demograficznych) czy kulturowej (np. ze względu na wzrost aspiracji cywilizacyjnych i wyrównywanie poziomu życia miasto-wieś) zachwiały podstawami tradycyjnej kultury wiejskiej. Oferowana obecnie kultura wiejska na obszarze powiatu siedleckiego ma formę m.in. warsztatów (36,9%), koncertów (14,5%), imprez turystycznych i sportowo-rekreacyjnych (11,3%), konkursów (8,5%) czy prelekcji (8,3%). W dużej mierze w/w formy kultury wiejskiej nie mają nic wspólnego z tradycją regionu, co skutkuje wymieraniem jej oraz coraz to większym zjawiskiem utraty tożsamości kulturowej. W przeprowadzonych konsultacjach społecznych, przeprowadzonej analizie obszaru wyłonił się również problem braku edukacji kulturalnej czy ograniczone możliwości rozwoju artystycznego i kreatywnego. Na obszarze LGD Ziemi Siedleckiej funkcjonuje jeden zespół pieśni i tańca (Zespół Pieśni i Tańca „Niwa”, Gmina Zbuczyn), jeden zespół tańca ludowego (Zespół Tańca ludowego „Alicja”, Gmina Skórzec) oraz zespół ludowy (Zespół Ludowy „Wiśniewiaczy”, Gmina Wiśniew). Występuje również znany Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Siedleckiej „Chodowiacy” im. Alicji Siwkiewicz. Zespół ma swoje korzenie w miejscowości Chodów (Gmina Siedlce) jednakże od 2015 roku funkcjonuje pod patronatem Miejskiego Ośrodka Kultury w Siedlcach. W gminach członkowskich LGD Ziemi Siedleckiej występują zespoły śpiewacze, które specjalizują się w tradycyjnych przyspiewkach. Edukacja kulturalna, jeżeli już występuje na obszarze I.SR opiera się wyłącznie na tańcu i śpiewie, a brakuje większego otwarcia się na sztukę czy rzemiosło. Warsztaty prowadzone w Gminnych Ośrodkach Kultury przeważnie dedykowane są dzieciom i są to warsztaty głównie plastyczne. Brakuje sekcji nawiązujących do dawnego rzemiosła. Takie zaszufładowanie kultury wiejskiej doprowadza do braku rozwoju talentów artystycznych mieszkańców. Brak rozbudowanej oferty edukacji powoduje ograniczenie możliwości rozwoju artystycznego i kreatywnego. Ograniczenia te przejawiają się brakiem

⁴ Główny Urząd Statystyczny

przestrzeni twórczych, brakiem dostępu do materiałów i narzędzi artystycznych i kreatywności wśród mieszkańców wsi. LSR LGD Ziemi Siedleckiej tworzy punkt wyjścia do pracy nad redefinicją kultury wiejskiej w XXI wieku, oraz jej rozwojem uwzględniającym aspiracje kulturalne mieszkańców, oraz to, że kultura jest żywym, stale zmieniającym się obszarem funkcjonowania człowieka. Współczesne życie społeczne zmieniało się pod wpływem czynników zewnętrznych, jak pandemia COVID 19, wojna na Ukrainie czy kryzys inflacyjny. Panujące zawirowania spowodowały, że czynniki charakteryzujące życie społeczne stały się bardzo dynamiczne. Głównym problemem społecznym według mieszkańców obszaru LGD Ziemi Siedleckiej jest starzejące się społeczeństwo (55%). Jest to problem, z którym boryka się cała Unia Europejska. Prawie 19,4% ludności Unii Europejskiej to osoby w wieku 65 lat i więcej. Z prognoz demograficznych GUS wynika, że w Polsce w 2050 roku liczba osób w odpowiednim przedziale wiekowym będzie prezentowała się w następującym układzie: niecałe 11% w wieku przedprodukcyjnym, 57 % w wieku produkcyjnym oraz ponad 32 % w wieku poprodukcyjnym. Na podstawie danych GUS z 31.12.2020 roku obszar działania LGD Ziemi Siedleckiej liczy 72 860 mieszkańców, z czego 13 289 to osoby w wieku przedprodukcyjnym, 49 045 w wieku produkcyjnym i 13 870 w wieku poprodukcyjnym. Seniorzy stanowią 19,06 % całej populacji obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej.

Wykres nr 3. Ludność obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS

W życiu w społeczności występują wszelkiego rodzaju dolegliwości, zakłócenia, niedogodności określane mianem problemów społecznych. Przyczyny powstawania problemów społecznych to dosyć szeroki katalog. Na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej główne czynniki to ubóstwo, bezrobocie, problemy zdrowotne czy problemy w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

Rodziny z obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej objęte wsparciem socjalnym borykają się głównie z problemami związanymi z uzależnieniem jej członków (na podstawie danych GUS). Rodzin utrzymujących wsparcie związane z alkoholizmem jest najwięcej na badanym obszarze. Tendencja na przestrzeni lat 2016-2020 jest malejąca, jednak w roku 2021 odnotowany został wzrost (w 2020 roku wsparcie dostało 183 rodzin, natomiast w 2021 219 rodzin). Tendencja wzrostowa została również odnotowana wśród rodzin, w których występuje uzależnienie od narkotyków (w 2020 roku wskaźnik wynosił 2, natomiast w 2021 wzrósł do 8). W powiecie siedleckim zauważalny jest spadek występowania przemocy w rodzinie. W 2016 roku liczba rodzin, w których występowała przemoc wynosiła 20, w 2017 roku 57 rodzin, w 2018 roku 39 rodzin, w 2019 roku 16 rodzin, w 2020 roku 19 rodzin, a w 2021 roku tylko 9 rodzin. Na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej nie występują Ośrodki Interwencji Kryzysowej (OIK). W mieście Siedlce w 2021 roku powstał OIK, jednakże jest on przeznaczony dla mieszkańców miasta.

Problem przemocy w rodzinie na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej ma tendencję spadkową, jednakże występują inne patologie społeczne, które stanowią podstawę do rozszerzenia istniejących form wsparcia w placówkach pomocy społecznej.

W powiecie siedleckim liczba dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej na 1000 dzieci do 18 roku życia wynosi 3,66 w 2022 roku, z czego aż 72,73% stanowią dzieci z niepełnosprawnościami. Na w/w obszarze występują tylko dwie placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego: Dom na Zielonym Wzgórzu w Kisielanach-Żmichach oraz Dom nad Liwcem w Kisielanach-Żmichach. Sytuacja pieczy zastępczej na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej jest wystarczająca, placówki socjalne nie są w stanie zaspokoić występującego problemu, jakim jest brak świadczenia opieki stacjonarnej w lokalnym środowisku.

Ważnym jeszcze aspektem w dziedzinie pomocy społecznej jest zapewnienie mieszkańcom wszelkich form aktywizacji osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem, co przyczyni się do odzyskania lub zwiększenia możliwości ich funkcjonowania w społeczeństwie. Zadania pomocy społecznej pełnią Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej oraz Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Siedlcach. Z danych z poniższej tabeli wynika, że na przestrzeni lat 2016-2021 liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej ma tendencję spadkową. Jednakże badając udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej można zauważyć, że wskaźnik ten przewyższa znacznie dane dla całego województwa mazowieckiego, co wskazuje na niekorzystną sytuację społeczno-ekonomiczną obszaru LGD Ziemi Siedleckiej.

Tabela nr 12. Liczba osób korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej (w przeliczeniu na 10tys. ludności) w odniesieniu do liczby mieszkańców obszaru LGD Ziemi Siedleckiej.

Nazwa badanego czynnika	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba osób korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej (w przeliczeniu na 10tys. ludności)	9 941	8711	7370	6786	5734	4634
Ogólna liczba mieszkańców (w tysiącach)	73	72,94	73	73,05	72,87	72,82
Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności LGD Ziemi Siedleckiej	13,61%	11,94%	10,09%	9,29%	7,87%	6,36%
Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców województwa mazowieckiego	1,85 %	1,62%	1,37%	1,23%	1,04%	0,84%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

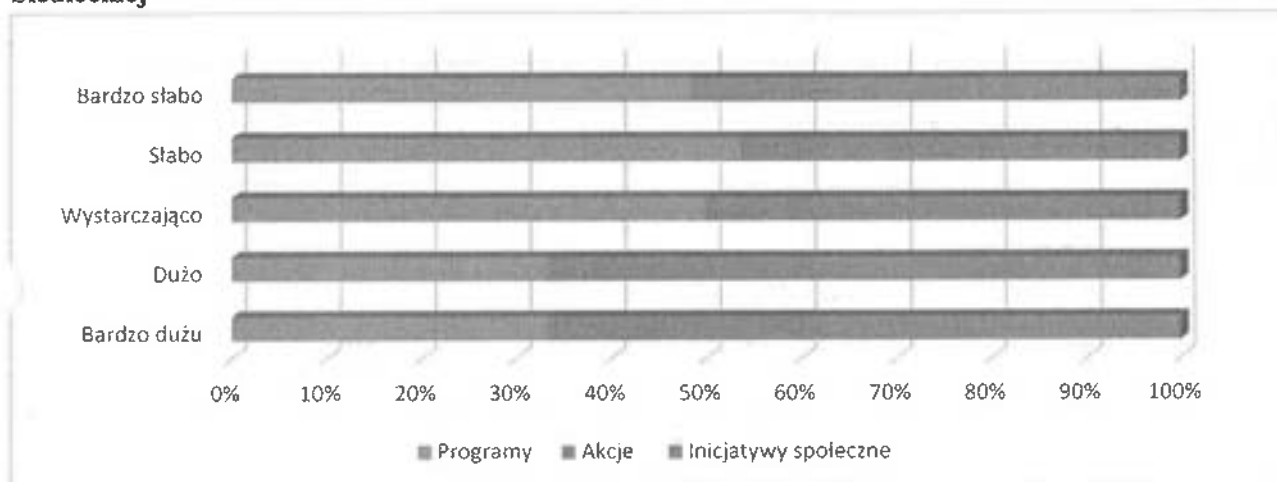
Użytki rolne powiatu siedleckiego stanowią ok. 77,5 % powierzchni powiatu, z czego grunty orne stanowią 70,8% użytków rolnych. Na terenie powiatu funkcjonuje około 15 tys. gospodarstw rolnych. Ich średnia wielkość wynosi 9 ha, jednakże powierzchnia aż 40 % wszystkich gospodarstw nie przekracza 5 ha. Gospodarstwa o powierzchni 5-10 ha stanowią około 30%, 10-20 ha – 20% zaś powyżej 20 ha - 5%. Warunki przyrodnicze, jakość gleb oraz wieloletnie tradycje rodzinne wykształciły pewien model produkcji rolnej charakterystycznej dla regionu. W produkcji roślinnej dominuje uprawa zbóż i ziemniaków, natomiast w produkcji zwierzęcej hodowlanej trzoda chlewna i bydło mleczne. Indywidualnych gospodarstw rolnych według danych GUS z 2020 roku w powiecie siedleckim jest 10812, z czego 7 232 to małe gospodarstwa rolne. LGD Ziemi Siedleckiej poprzez realizację celu II Rozwój lokalnej przedsiębiorczości poprzez zwiększenie dostępności usług i produktów na obszarze LSR i przedsięwzięcia 2.3

Podejmowanie pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych oraz przedsięwzięcia 2.4 Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych zamierza wspierać rozwijanie pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych. Wsparcie będzie dotyczyło zagród edukacyjnych oraz gospodarstw agroturystycznych. W 2020 roku w rolnictwie zatrudnionych było 21 535 mieszkańców obszaru LGD Ziemi Siedleckiej, co stanowi 29,56% mieszkańców obszaru.

Turystyka

Umiejscowienie obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej nie czyni go turystycznie atrakcyjnym. Nie występują tu ani większe rzeki, góry czy jeziora czyniące to miejsce odwiedzanym przez turystów spoza obszarów. Sytuacja spowodowana pandemią COVID-19, wojną na Ukrainie i w konsekwencji w/w czynników kryzys inflacyjny spowodowały, że turystykę zaczęto pojmować w całkiem nowym świetle. Pojawiły się nowe trendy, jak turystyka sensoryczna, turystyka naturalna. Człowiek szuka kontaktu z naturą, gdzie będzie mógł w ciszy i w spokoju odpocząć. Pojawiła się nawet tendencja łączenia odpoczynku z pracą. Coraz częściej łączona jest praca zdalna z pobytem na wsi, w otoczeniu lasów, łąk itp. Podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych również mieszkańcy obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej zauważyli, że ten właśnie teren ma potencjał naturalny, przyrodniczy. Potencjał, który nie jest należycie wykorzystywany. Mieszkańcy LGD Ziemi Siedleckiej stają przed coraz większymi wyzwaniami związanymi z ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem. Wzrasta potrzeba zarówno na poziomie globalnym, jak i lokalnym, aby podejmować działania mające na celu promowanie ekologicznego stylu życia, ochrony klimatu i bioróżnorodności, zielonych innowacji i aktywizacji społecznej skierowanej na ochronę przyrody.

Wykres nr 4 Programy, akcje i inicjatywy społeczne inspirowane naturą na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej

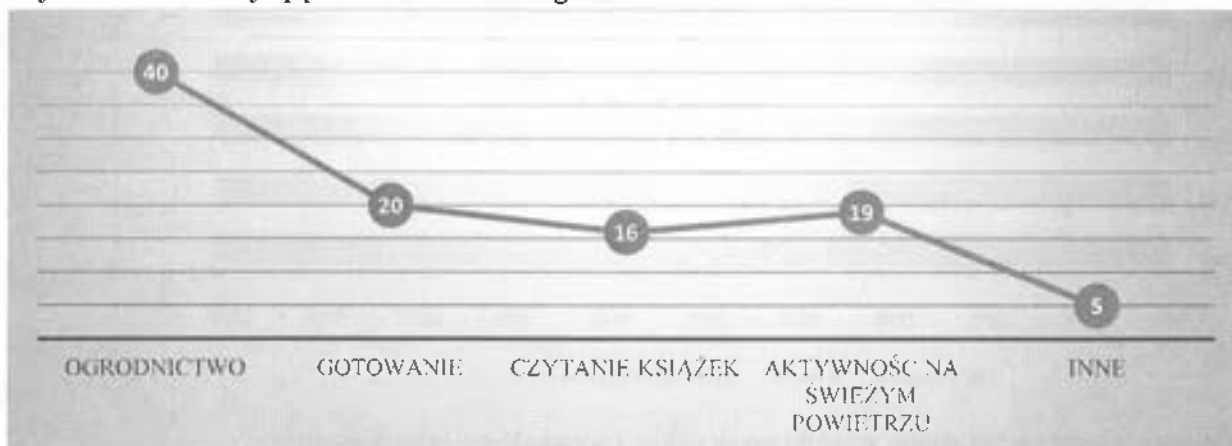

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wypełnionych ankiet i wywiadów z mieszkańcami.

Zawirowania w świecie turystyki stworzyły platformę do nowego rozwoju turystyki, nie tylko dla turystów z zewnątrz, ale przede wszystkim dla lokalnych mieszkańców, którzy znają te miejsca, jednak brakuje im możliwości, środków na wykorzystanie tego potencjału. W trakcie konsultacji społecznych pojawiły się również pojęcia mikroturystyki, turystyki prostej, turystyki bliskiej. Jest to kierunek, który swoje odzwierciedlenie powinien mieć w LSR. Na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej główne obszary w dziedzinie walorów przyrodniczych są tereny zielone, w tym lasy, parki, sady oraz rzeka Liwiec. Lasy w gminach członkowskich stanowią 78,5 procent całego zalesienia powiatu siedleckiego. W odniesieniu do województwa mazowieckiego stanowi to 4,67 procenta. Praktycznie w każdej gminie członkowskiej, oprócz Gminy Domanice występują pomniki przyrody, najczęściej odnotowano w Gminie Wodynie. W roku 2021 wszystkie pomniki przyrody zostały rewitalizowane w Gminie Wodynie, co stanowi 100% rewitalizowanych pomników przyrody w powiecie siedleckim. Z danych GUS z 31.10.2021 roku w powiecie

siedleckim znajduje się 101 pomników przyrody z czego 69 na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej. Rzeka Liwiec przepływa przez dwa powiaty: węgrowski i siedlecki. Jej długość to ok. 126 km. Rzeka Liwiec obok rzeki Świder jest synonimem warszawskiego wypoczynku. Jedną z jej głównych atrakcji są spływy kajakowe, podczas których można podziwiać ciekawą krajobrazowo dolinę rzeczną. Teren wokół Rzeki Liwiec został nazwany Doliną Liwca i objęty ochroną w ramach sieci Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia). Obszar doliny pokryty jest głównie przez łąki i pastwiska, występują tu jednak łęgi olchowe, olchowo-jesionowe oraz niewielkie ilości lasów iglastych. Częściowo jest ona unormowana, chociaż zdarzają się odcinki o charakterze naturalnym, a nawet zabagnienia. Dolina Liwca jest również ostoją ptaków wodno-błotnych. Występuje tutaj 20 gatunków ptaków z załącznika I Dyrektywy Ptasiej oraz 5 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi, są to m.in.: cyraneczki, cyranka, rybitwa białowłosa, perkoz rdzawoszyi. LGD Ziemi Siedleckiej we współpracy z innymi LGD zrealizowała projekt współpracy inspirowany Rzeką Liwiec. Projekt cieszył się dużym zainteresowaniem, co również świadczy o potencjale tej rzeki. Jedną z najpopularniejszych form spędzania wolnego czasu przez mieszkańców obszaru LGD ZS jest ogrodnictwo. Ludzie coraz bardziej doceniają możliwość samodzielnego uprawiania własnych owoców i warzyw, zarówno ze względów ekonomicznych, jak i zdrowotnych. Wzrost zainteresowania tym tematem jest powszechnie zauważany i powiązany z kilkoma kluczowymi trendami. Ekologiczne uprawy są wolne od pestycydów i sztucznych nawozów, co czyni je atrakcyjną opcją dla tych, którzy chcą konsumować żywność o lepszej jakości i zdrowotnej wartości. Ponadto, sama praktyka ogrodnictwa jest często postrzegana jako terapeutyczna, przynosząca korzyści dla zdrowia psychicznego. Trend ten jest również napędzany przez rosnące zainteresowanie samowystarczalnością. Uprawa własnych warzyw i owoców daje poczucie bezpieczeństwa żywnościowego i niezależności od globalnych łańcuchów dostaw. W dobie narastających obaw o zmiany klimatu i degradację środowiska, ekologiczne ogrodnictwo jest postrzegane jako część rozwiązania. Umożliwia redukcję emisji gazów cieplarnianych poprzez zmniejszenie potrzeby transportu żywności, a także promuje bioróżnorodność i zdrowie gleby.

Wykres nr 5. Formy spędzania czasu wolnego mieszkańców obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wypełnionych ankiet i wywiadów z mieszkańcami.

Obszar LGD Ziemi Siedleckiej charakteryzuje różnorodność form ochrony przyrody oraz występowanie wielu rzadkich i zagrożonych gatunków. Niestety, wiele z najcenniejszych walorów przyrodniczych jest chronionych w sposób bierny, co często jest niewystarczające. Ponadto, znajdujące się na obszarze LGD zespoły pałacowo-parkowe, dworki, pomniki oraz inne zabytkowe obiekty wymagają rewitalizacji i ochrony także pod względem ich przyrodniczego otoczenia. Stąd istotne są także działania zmierzające do rewitalizacji parków, skwerów i innych publicznych terenów zielonych. Takie działania mają bezpośredni wpływ na poprawę jakości życia i zdrowia mieszkańców. Tereny zielone są niezbędne dla zdrowia psychicznego i fizycznego ludzi, dostarczają przestrzeni do wypoczynku, rekreacji, spotkań społecznych, a także pomagają obniżać poziom stresu.

Dziedzictwo kulturowe

Zasoby dziedzictwa kulturowego stanowią istotny element tożsamości lokalnej świadczący o ciągłości działalności i dorobku społeczeństwa. Gminy członkowskie LGD Ziemi Siedleckiej mogą poszczycić się zabytkami z zakresu architektury sakralnej, cmentarzy, krajobrazu kulturowego, budynków czy architektury przemysłowej. Na obszarze działania łącznie zarejestrowanych jest 184 zabytki. Najwięcej w Gminie Kotuń (32 zabytki), najmniej w Gminie Wiśniew (6 zabytków). Przeważają cmentarze. Na całym obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej znajduje się 61 zabytkowych cmentarzy. Kolejne co do wielkości grupy zabytków to: zabytki krajobrazu kultury (39 sztuk), architektura sakralna (25 sztuk), budynki (37 sztuk), inne (19 sztuk) oraz architektura przemysłowa (3 sztuki). Do najbardziej cennych należą: pałac w Mordach z pierwszej połowy XVIII wieku, zespół pałacowo-parkowy w Stoku Lackim, wzniesiony w 1875 roku, dworek z połowy XIX wieku w Chlewiskach, mieszczący obecnie Dom Pracy Twórczej „Reymontówka”, zespół dworsko-parkowy w Woli Suchożebrskiej, zespół dworsko-parkowy w Mościbrodach, kościół w Żeliszewie Podkościelnym z drugiej połowy XVIII wieku, pałac i dwór drewniany w Seroczynie, zespół dworsko-parkowy w Krzesku Majątku, zespół dworski w Gręzowie. Na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej, w miejscowości Krzesk-Królowa Niwa (Gmina Zbuczyn), znajduje się Wiatrak typu Koźlak. Stanowi jeden z ostatnich na Mazowszu przykładów tradycyjnego młynarstwa wietrznego reprezentowanego przez obiekt posadowiony na krzyżaku – koźle stanowiącym zasadniczą część konstrukcji nośnej budynku. Rok powstania wiatraku datuje się na 1918 rok. W trakcie konsultacji społecznych pojawił się problem z trudnym dostępem do informacji o zabytkach. Lokalni mieszkańcy posiadają tę wiedzę, dodatkowo często towarzyszące temu legendy, opowieści. Zrodziła się w trakcie przeprowadzonych spotkań, wywiadów idea stworzenia koła lokalnych przewodników. Osób, które nawiążą ze sobą współpracę i poprzez opowiadanie historii swoich małych ojczyzn przyczynią się do promocji obszaru LGD Ziemi Siedleckiej wśród turystów z zewnątrz, ale również dla mieszkańców swoich sąsiednich miejscowości.

GRUPY DOCELOWE ISTOTNE Z PUNKTU REALIZACJI LSR

Na podstawie przeprowadzonych partycypacyjnie konsultacji do LSR, na podstawie diagnozy obszaru zidentyfikowano kluczowe grupy docelowe szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR, w tym grupy w niekorzystnej sytuacji.

Jednostki sektora finansów publicznych – sektor publiczny obejmuje wszystkie jednostki organizacyjne, niezależnie od ich struktury organizacyjnej, które są finansowane ze środków publicznych. Grupa docelowa będzie odbiorcą działań związanych z poprawą dostępu do małej infrastruktury publicznej oraz ochrony dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi. Konsultacje społeczne zarówno wśród mieszkańców, jak i przedstawicieli JSFP pokazały, że na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej występują braki zarówno w małej infrastrukturze społecznej, jak i działaniach na rzecz ochrony zabytków kulturowych czy przyrodniczych. Konsekwencją ciągle rosnącej ilości zadań własnych lub zleconych samorządom jest fakt, że nie posiadają one wystarczających środków finansowych na całkowite pokrycie zapotrzebowania społeczności lokalnej na w/w działania.

Mieszkańcy – mieszkańcy będą odbiorcami praktycznie wszystkich interwencji przewidzianych w LSR. Mieszkańcy będą podstawowymi odbiorcami działań z zakresu rozwoju przedsiębiorczości, co pozytywnie wpłynie na sytuację ekonomiczną, w tym rynek pracy na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej.

Przedstawiciele trzeciego sektora – organizacje pozarządowe, OSP, grupy nieformalne, w tym Koła Gospodyń Wiejskich, zespoły folklorystyczne, grupy artystyczne, kluby sportowe. Przedstawiciele trzeciego sektora będą odbiorcami działań z zakresu włączenia społecznie seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji, ochrony dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi, poprawy dostępu do usług dla lokalnej społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych. Realizacja zaplanowanych interwencji przyczyni się do wzrostu aktywności obywatelskiej, która jest nośnikiem tradycji i kultury.

Seniorzy – osoby, które ukończyły 60 rok życia. Na podstawie danych GUS z 31.12.2021 roku seniorzy stanowią 19,06% mieszkańców obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej. Liczba seniorów stale rośnie. Starzenie się człowieka jest długotrwałym i wielowymiarowym procesem zależnym przede wszystkim od czynników

społecznych, ekonomicznych i biologicznych oraz historycznych. Zmiany związane ze starzeniem się społeczeństwa i zachodzące przy tym zmiany w człowieku rodzą jeden problem – problem obniżania aktywności w życiu publicznym. Dokonano analizy oferty dostępnej dla seniorów. Wynika z niej, że na obszarze LGD Ziemi Siedleckiej działają pojedyncze kluby seniora, zespoły wokalne, odbywają się spotkania parafialne oraz funkcjonują dwa Uniwersytety III Wieku. W świetlicach organizowane są imprezy okazjonalne typu dzień babci i dziadka, dzień dziecka i te związane ze Świętami. Dlatego też skierowano części środków LSR na zwiększenie włączenia seniorów w sferze społecznej oraz w dziedzinie rozwoju osobistego przez podnoszenie swoich kompetencji np. cyfrowych w ramach Planu Komunikacji, a także przedsięwzięcia 1.2, 3.1, 3.2, 3.3.

Osoby młode – osoby do 25 roku życia. Grupa docelowa charakteryzuje się wysoką migracją z obszarów wiejskich do większych aglomeracji miejskich. Ludzie młodzi, wchodzący w dorosłe życie, często po zakończeniu szkoły mają problem ze znalezieniem pracy w swoich miejscowościach i decydują się opuścić miejsce zamieszkania. Przeprowadzono analizę dostępnej oferty dla tej grupy docelowej, z której wynika, że w miejscowościach, gdzie działają Gminne Ośrodki Kultury, oferta skierowana głównie jest do dzieci i młodzieży do około 14. roku życia. Zajęcia oferowane są odpłatnie i obejmują głównie działalność plastyczną. Wyniki wskazują, że brakuje programów i działań przeznaczonych dla osób w wieku od 15 do 25 lat. Premiowanie ludzi młodych do 25 roku życia w związku z rozwojem przedsiębiorczości może skutkować zmniejszeniem migracji tej grupy docelowej z obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej. Podczas konsultacji społecznych zrodziła się potrzeba pobudzenia ludzi młodych do większego zaangażowania w życie społeczne, kulturę. Potrzebę wykształtowania od młodzieńczych lat postaw proobywatelskich i prospołecznych. Wychodząc temu na przeciw skierowano części środków LSR na działania edukacyjne i aktywizacyjne dla osób młodych w ramach Planu Komunikacji, a także przedsięwzięcia 1.2, 3.1, 3.2.

Osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu – grupa docelowa ukierunkowana głównie na bycie odbiorcami działań w zakresie zwiększenia dostępu do usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej. Jako osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu rozumie się: osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów, osoby będące pod opieką pracowników pomocy społecznej.

Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym – grupa docelowa obejmująca osoby potrzebujące wsparcia, m.in. osoby przebywające w placówkach całodobowych, rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze. Grupa docelowa będzie głównym odbiorcą wsparcia skoncentrowanego na działaniach zwiększające dostęp do usług aktywizujących ludzi młodych, które wynikają z konsultacji społecznych.

Partycypacyjny charakter tworzenia procesu LSR, w ramach którego zostały wyłonione grupy docelowe umożliwiły określenie **osób w niekorzystnej sytuacji**. Na obszarze działania LGD Ziemi Siedleckiej są to następujące grupy:

- **Rolnicy małych gospodarstw rolnych** – grupa docelowa odnosi się do rolników małych gospodarstw rolnych, gdzie zgodnie z wytyczną wielkość gospodarstwa określona jest przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Interwencja wsparcia dla tej grupy docelowej opierać się będzie na rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych. Zapewnienie działań w tej dziedzinie umożliwi rolnikom niskotowarowym zwiększyć dochody, co jednocześnie przyczyni się do rozwoju przedsiębiorczości obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej.

- **Bezrobotni zarejestrowani w PUP** – grupa docelowa odnosi się do ogółu bezrobotnych. Osoby w tej kategorii często zgłaszają się do Powiatowego Urzędu Pracy w celu powrotu do na rynek pracy. Z przeprowadzonych konsultacji społecznych okazało się, że jest to istotna grupa z punktu realizacji LSR.

- **Osoby niepełnosprawne z opiekunami** – Grupa docelowa składająca się z osób niepełnosprawnych z orzeczeniem o niepełnosprawności oraz ich opiekunów. Osoby niepełnosprawne są to osoby często wykluczone społecznie, wykluczone z rynku pracy. Do tej grupy docelowej skierowano działania mające na względzie ich aktywizację społeczną (np. włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji, dostosowywanie infrastruktury publicznej do potrzeb w/w grupy) oraz aktywizację zawodową (np. możliwość otworzenia własnej działalności gospodarczej bądź zdobycie zatrudnienia na obszarach wiejskich). LGD Ziemi Siedleckiej zamierza pozyskiwać dodatkowe środki finansowe dedykowane w/w grupom docelowym czy osobom w niekorzystnej sytuacji, poprzez udział w konkursach

ogłaszanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego czy Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

Opracowany na podstawie konsultacji społecznych kierunek rozwoju obszaru LGD Ziemi Siedleckiej jest adekwatny do programowanego rozwoju regionu. Cele określone w LSR wpisują się w założenia i cele wyższych dokumentów planistycznych. LSR jest swoistym uzupełnieniem wspomnianych dokumentów. LSR jest zintegrowana z w/w dokumentami również w zakresie sektorowym – zakłada współpracę między trzema grupami interesów: publicznego, społecznego i gospodarczego. Głównymi czynnikami odpowiedzialnymi za poprawną realizację LSR jest wykorzystywanie dostępnych zasobów historycznych, geograficznych, kulturowych, społecznych, infrastrukturalnych, gospodarczych. Analizując potencjał obszaru LGD Ziemi Siedleckiej oraz wnioski wysunięte podczas konsultacji społecznych sprawiły, że LSR LGD Ziemi Siedleckiej będzie rozwijać się w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, poprawy dostępu do małej infrastruktury społecznej, włączenia społecznego seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji, poprawy dostępu do usług dla lokalnej społeczności, ochrony dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi. Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR nie będą realizowane w jednym miejscu, ani nie będą dedykowane tylko jednej grupie docelowej. Realizacja LSR ma za zadanie aktywizację wszystkich zaangażowanych sektorów. Zachowanie sektorowości w zaplanowanych przedsięwzięciach przyczyni się do równomiernego rozwoju obszaru we wszystkich aspektach (społecznym, gospodarczym, publicznym). Operacje realizowane w ramach LSR realizowane będą przede wszystkim w ramach konkursów. LGD Ziemi Siedleckiej zakłada także realizację operacji poprzez operacje grantowe lub w przypadku braku możliwości wyłonienia operatora realizację operacji własnych. Głównym źródłem finansowania LSR będzie EFRROW, a działania zaplanowane w ramach jej realizacji nakierunkowane będą na rozwój lokalny, a co za tym idzie poprawę jakości życia mieszkańców w aspekcie społecznym, publicznym i gospodarczym. LSR nastawiona będzie również na kontakt mieszkańców z naturą i wykorzystanie potencjału przyrodniczego we wszystkich aspektach życia. Cele i przedsięwzięcia zaplanowane w LSR są kompatybilne ze strategią rozwoju powiatu siedleckiego⁵ oraz strategiami gmin członkowskich⁶. Analiza w/w dokumentów pozwoliła stworzyć ogólny zarys rozwoju obszaru działania LGD Ziemi Siedleckiej. Powiat siedlecki oraz gminy członkowskie chcą rozwijać swój obszar na płaszczyźnie gospodarczej i społecznej, z naciskiem na zasoby naturalne oraz dziedzictwo kulturalne. Gmina Suchożębry i Gmina Zbuczyn nie posiadają aktualnej strategii rozwoju. Gminy te są w trakcie przygotowywania w/w dokumentu. Z rozmów prowadzonych w trakcie partycypacyjnego procesu tworzenia LSR wynika, że przygotowywane strategie również będą spójne z celami i przedsięwzięciami LGD Ziemi Siedleckiej.

Dokumenty planistyczne na poziomie krajowym

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030 – przyjęta Uchwałą nr 123 Rady Ministrów w dniu 15 października 2019 roku. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030 jest dokumentem, którego głównym zadaniem jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2030 roku. Cel główny to rozwój gospodarczy wsi umożliwiający trwały wzrost dochodów jej mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego. Cele LSR LGD Ziemi Siedleckiej wpisują się w założenia Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030, ponieważ również dotyczą rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Dokument ten zwraca uwagę na wyposażenie w infrastrukturę rozwijanych

⁵ Strategia Rozwoju Powiatu Siedleckiego na lata 2015-2020 z perspektywą do 2025 r.

⁶ Projekt Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Kotuń na lata 2021-2027; Strategia Rozwoju Gminy Mokobody do 2024 roku, Strategia Rozwoju Gminy Siedlce na lata 2016-2026; Strategia Rozwoju Gminy Wiśniew do roku 2025; Strategia Rozwoju Gminy Wodzinie do roku 2025; Strategia Rozwoju Gminy Skórzec do roku 2024; Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Mordy na lata 2021-2028.

obszarów, która jest ważnym czynnikiem odpowiedzialnym za jakość życia mieszkańców oraz jakości i ilości procesów gospodarczych. Inwestycje na infrastrukturę techniczną, społeczną mają również wpływ na podniesienie atrakcyjności danego obszaru. Ważną rolę w tym wszystkim odgrywają obiekty dziedzictwa kulturowego, które z jednej strony budują tożsamość lokalnej społeczności, a z drugiej stanowią element podnoszący atrakcyjność tych miejsc. LSR oraz Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030 opierają rozwój obszarów wiejskich na łączeniu społeczność w ten proces.

Ustawa o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych – ustawa z dnia 19 lipca 2019 roku. Według art. 2 ww. ustawy usługi społeczne oznaczają działania z zakresu: 1) polityki prorodzinnej, 2) wspierania rodziny, 3) systemu pieczy zastępczej, 4) pomocy społecznej, 5) promocji i ochrony zdrowia, 6) wspierania osób niepełnosprawnych, 7) edukacji publicznej, 8) przeciwdziałania bezrobociu, 9) kultury, 10) kultury fizycznej i turystyki, 11) pobudzania aktywności obywatelskiej, 12) mieszkalnictwa, 13) ochrony środowiska, 14) reintegracji zawodowej i społecznej. W/w zakres ustawy wpisuje się w cele LSR, której działania dedykowane są lokalnym mieszkańcom i dążą do zaspokojenia potrzeb we wszystkich aspektach ludzkiego życia.

Dokumenty planistyczne regionalne

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze – została przyjęta przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą nr 72/22 w dniu 24 maja 2022 roku. Strategia jest podstawowym dokumentem strategicznym regionu, określającym długofalową wizję rozwoju województwa, jest również średniookresowym kierunkiem działań. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze ma charakter zintegrowany. Głównym celem w/w strategii jest „Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwały i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska”. Szczegóły powiązania celów LSR LGD Ziemi Siedleckiej na lata 2023-2027 do obszarów objętych wsparciem w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+, Innowacyjne Mazowsze przedstawia poniższy rysunek.

Rysunek nr 2 Powiązania celów LSR LGD Ziemi Siedleckiej na lata 2023-2027

z obszarami Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+, Innowacyjne Mazowsze

Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR

W celu wykorzystania istniejącego potencjału i zaspokojenia zidentyfikowanych potrzeb, takich jak poprawa jakości życia na obszarze LGD, zwiększenie dostępu mieszkańców do usług oraz zmniejszenie wykluczenia społecznego ludzi młodych, osób starszych i grup osób w niekorzystnej sytuacji, wszystkie przedsięwzięcia zaplanowane w LSR będą ze sobą współdziałać. Ponadto, wiele przedsięwzięć ma również rolę uzupełniającą, tj. np. obszar niekomercyjnej i ogólnodostępnej infrastruktury publicznej uzupełnia komercyjną ofertę turystyczną. Przedsięwzięcie 1.1 Rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej jest komplementarne z przedsięwzięciem 1.2 Aktywizacja i integracja społeczności lokalnych, w szczególności seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji oraz 3.1 Wspieranie aktywizacji społecznej inspirowaną naturą z uwagi na fakt, iż niekomercyjna infrastruktura publiczna obejmująca także obiekty rekreacyjne, sportowe i turystyczne z racji swojego przeznaczenia jest idealną bazą do podejmowania działań animacyjnych i integracyjnych. Tym samym wzajemnie przyczyniają się do osiągnięcia celu LSR. Przedsięwzięcie 1.3. Rozwój inicjatyw partnerskich jest komplementarne z przedsięwzięciem 2.1 Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych na obszarze LSR oraz przedsięwzięciem 2.2 Rozwój istniejących podmiotów gospodarczych na obszarze LSR oraz z przedsięwzięciem 3.2. Zielona innowacja oraz przedsięwzięciem 3.3. Promocja obszaru LSR, ponieważ innowacyjny sposób realizacji projektów partnerskich wymusza niejako współpracę podmiotów w ramach różnych sektorów, tworząc nowe powiązania, sieci współpracy i może również przyczynić się do realizacji przedsięwzięcia 1.1 Rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej, o ile taki zakres współpracy zostanie przyjęty w ramach projektu. Realizowane przedsięwzięcia będą się charakteryzować nie tylko komplementarnością, ale również synergia. W ramach jednego przedsięwzięcia możliwa będzie realizacja kilku zakresów:

- P.1.1. Rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej – Zakresy PS dla WPR na lata 2023-2027 – 4, 6, 8b;
- P.3.1 Wspieranie aktywizacji społecznej inspirowaną naturą – Zakres PS dla WPR na lata 2023-2027 – 4, 7, 8a,
- P.2.2. Zielona innowacja – Zakres PS dla WPR na lata 2023-2027 – 4, 7, 8a

Jak widać powyżej poszczególne cele. LSR oraz konkretne przedsięwzięcia zaplanowane w ramach jej realizacji są spójne, wzajemnie powiązane i komplementarne. Tworzą logiczne związki, wzajemnie na siebie wpływają i tworzą efekt synergii.

Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR

Planowane do osiągnięcia korzyści jakie daje podejście LEADER

LEADER jest to podejście opracowane w odpowiedzi na niezdolność tradycyjnej, odgórnej polityki do rozwiązania problemów, z którymi boryka się wiele obszarów wiejskich w Europie. LEADER to akronim oznaczający "powiązania między działaniami na rzecz rozwoju gospodarki obszarów wiejskich". Początki tego podejścia miały formę Lokalnych Grup Działania (LGD), które łączyły podmioty publiczne, prywatne i społeczne w celu budowania partnerstw zależnych od społeczności lokalnych i umożliwienia im przyczynienia się do przyszłego rozwoju obszarów wiejskich, nie jako beneficjentów, ale jako nosicieli rozwoju. Od początku funkcjonowania, LGD działa na rzecz angażowania społeczności lokalnych na każdym etapie wdrażania LSR, umożliwiając im faktyczne określenie, z ich indywidualnej perspektywy, największych problemów możliwych do rozwiązania z wykorzystaniem interwencji LEADER. To społeczność lokalna, obejmująca sektor publiczny, gospodarczy i społeczny oraz określone grupy wiekowe, najlepiej zna charakterystykę, potrzeby i zasoby danego obszaru. Co więcej, z uwagi iż wsparcie jest przydzielane konkretnym obszarom, to mieszkańcy, podejmując konkretne działania i realizując konkretne projekty, mają realny wpływ na rozwój swojej okolicy - tworząc miejsca pracy, poszerzając zakres dostępnych usług i rozwijając miejsca z dostępną infrastrukturą. Organizują też i uczestniczą w warsztatach, konferencjach i szkoleniach, które nie tylko podnoszą ich świadomość o okolicy i budują ich możliwości, ale też wyposażają w narzędzia potrzebne do prowadzenia szerszych działań, np. skupiają ich wokół organizacji pozarządowych. Znaczące jest również to, że mieszkańcy mogą sami wybierać projekty, które mają być zrealizowane i które w największym stopniu przyczynią się do osiągnięcia celów, które to przecież mieszkańcy sformułowali aktywnie angażując się w przygotowanie LSR. Istotną kwestią jest także brak dominacji grupy interesów sektora

publicznego. W oparciu o podejście współzarządzania, wpływ przedstawicieli każdego sektora na decyzje regionalne musi być zrównoważony. Równowaga ta gwarantuje wpływ sektorów niepublicznych na podejmowanie decyzji. Ponadto korzyścią jest możliwość realizacji projektów wykraczających poza obszar jednostek administracyjnych gmin. Współpraca zarówno w ramach obszaru Stowarzyszenia LGD Ziemi Siedleckiej jak i z innymi regionami jest doskonałym źródłem innowacji i transferu wiedzy dla lokalnej społeczności. Dzięki podejściu LEADER mieszkańcy mogą wykorzystywać swoją różnorodność, poprzez wnoszenie nowych perspektyw i spostrzeżeń, a także zapożyczanie dobrych praktyk z innych obszarów. Dobrodziejstwem jest także możliwość wspierania mniejszych organizacji pozarządowych takich jak np. KGW, stowarzyszeń czy klubów sportowych. Są one filarem sektora społecznego. W poprzedniej perspektywie finansowej nastąpił wzrost ich aktywności, jednak w swoich działaniach napotykają na wiele problemów jak niski potencjał finansowy, a brak wiedzy i doświadczenia wpływają na ich niską skuteczność w pozyskiwaniu środków publicznych, w których ogromną przeszkodą jest wymagany finansowy wkład własny. Podsumowując, korzyści z podejścia LEADER, które planuje się osiągnąć poprzez realizację LSR, to przede wszystkim pogłębiona współpraca pomiędzy poszczególnymi podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie LSR, pełna decyzyjność mieszkańców o kierunku rozwoju regionu, bez dominacji jakiegokolwiek z grup interesów, to również możliwość realizacji działań niespotykanych w ramach innych funduszy, a także przedsięwzięć komplementarnych na obszarze kilkunastu jednostek samorządu terytorialnego.

Uzasadnienie doborów zakresów wsparcia

Doboru zakresów wsparcia dokonano podczas partycypacyjnych metod opracowania LSR. Podczas przeprowadzonych spotkań z mieszkańcami w ramach konsultacji społecznych w każdej gminie członkowskiej, warsztatów dialogu społecznego, także z osobami młodymi i seniorami, omawiano planowane zakresy wsparcia w ramach RLKS. Zarówno w trakcie spotkań jak i za pomocą drogi elektronicznej, mieszkańcy obszaru Stowarzyszenia LGD ZS dzielili się swoimi pomysłami dotyczącymi wdrażania LSR za pomocą kart pomysłu oraz ankiet. Na podstawie zebranych informacji dobrano odpowiednie zakresy wsparcia w ramach LSR. Wnioski ze spotkań konsultacyjnych pozwoliły na sformułowanie brzmienia celów wraz z przedsięwzięciami planowanymi do realizacji w ramach przyszłych konkursów. Ponadto sformułowano przedsięwzięcia w odniesieniu do niwelowania problemów społecznych, z którymi boryka się obszar LGD ZS, a mianowicie potrzebą wsparcia osób w niekorzystnej sytuacji. Grupy te w sposób szczególny wpisują się w społeczność lokalną tworzącą LGD ZS.

Uzasadnienie wyboru dostępnych źródeł finansowania

Lokalna Strategia Rozwoju, z uwagi na zakres celów i przedsięwzięć planowanych do realizacji będzie finansowana z budżetu PS dla WPR 2023-2027. Ponadto, analogicznie jak w poprzednich latach, również we współpracy z gminami członkowskimi będzie realizować działania komplementarne do tych zrealizowanych w ramach LSR, jak chociażby w ramach realizacji zadań publicznych aby efekty, jakie zostały osiągnięte w ramach interwencji LEADER mogły zostać dodatkowo wzmocnione.

Na realizację P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.3.1, P.3.2, P.3.3 LGD ZS zamierza ubiegać się o wsparcie z **Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027**. Jest to dokument, w którym znajdują się działania dedykowane lokalnym grupom działania, ale także organizacjom i instytucjom z obszaru działania.

Priorytet V Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu:

- 4(vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.
- 4(iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne

Priorytet VI Fundusze Europejskie dla aktywnego zawodowo Mazowsza:

- 4(a) poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale

bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, a także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej

Priorytet VIII Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu:

- 4(h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa oraz zwiększenie zdolności do zatrudnienia w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.
- 4(l) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci.
- 4(k) Zwiększenie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej, modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji, poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczność i odporność systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej.

Priorytet IX Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim:

- 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie

Z uwagi na wskazanie w badaniu ankietowym dużych potrzeb realizacji zadań dla ludzi młodych i seniorów chcielibyśmy zorganizować warsztaty aktywizujące dla młodzieży, szkolenia z zakresu bezpieczeństwa (bezpieczny senior, jak nie stać się ofiarą oszustwa), warsztaty pielęgnujące tradycję, warsztaty zakresu ekologii. Dodatkowe źródło finansowania umożliwi wykonanie większej ilości zadań przyczyniając się tym samym do osiągnięcia zamierzonych efektów, jakim jest zaspokojenie potrzeb tych grup.

Uzasadnienie przyjętego sposobu wdrażania

Przyjęto sposób wdrażania LSR poprzez stosowanie harmonizacji zakresów tematycznych następujących po sobie naborów wniosków. Planuje się, na przykład, najpierw zrealizować projekty związane z modernizacją infrastruktury publicznej, której aktualny stan uniemożliwia jej efektywne wykorzystanie do celów społecznych. Następnie skoncentruje się na wyposażeniu tych obiektów i przestrzeni, takich jak lokalne miejsca aktywności, w odpowiedni sprzęt potrzebny do prowadzenia działań edukacyjnych i kulturalnych, co przyczyni się do rozwoju lokalnej społeczności. Ten proces będzie powtórzony dwukrotnie, aby umożliwić instytucjom/ organizacjom/ mieszkańcom, którzy nie skorzystali z pomocy w pierwszym etapie, ubieganie się o dofinansowanie w kolejnym naborze. Da im to możliwość na otrzymanie wsparcia. Należy podkreślić, że w strategii będzie kontynuacja działań rozpoczętych w okresie 2014-2020.

Uzasadnienie doboru dostępnych metod wdrażania

Przedsięwzięcia w ramach LSR będą realizowane za pomocą wszystkich dostępnych metod w ramach interwencji LEADER tj. konkursów, projektów grantowych, operacji własnych. Decyzja o realizacji **projektów grantowych** opiera się na naszych wcześniejszych sukcesach i doświadczeniach w wykorzystywaniu takiego narzędzia do zwiększania aktywności wśród lokalnych społeczności. Nasze dotychczasowe osiągnięcia w tej dziedzinie stanowią mocne uzasadnienie dla kontynuowania i rozwijania projektów grantowych. Motywacja do realizacji **operacji własnych** wynika z naszej zdolności do podejmowania trudnych tematów i działań, które bezpośrednio wynikają z potrzeb wdrażania Strategii, a nie są podejmowane przez inne instytucje lub organizacje. Istnieje społeczne oczekiwanie wyróżnienia na obszarze lokalnych liderów. Zostało ono ujawnione w konsultacjach społecznych podczas opracowywania dokumentu LSR. Dlatego chcemy wykorzystać tę możliwość, aby spełnić oczekiwania i skoncentrować się na kluczowych obszarach działania, które są istotne dla naszej społeczności. **Konkursy**, gdyż

sprawdzonym przez nas już narzędziem do pobudzania przede wszystkim rozwoju przedsiębiorczości, ale też wspierającym zadania własne gmin, które dzięki naszemu wsparciu realizują mniejsze, ale jak ważne inwestycje w małą infrastrukturę tak bardzo oczekiwaną przez mieszkańców (również wynik konsultacji społecznych). Taki dobór metod jest uzasadniony doświadczeniami LGD Ziemi Siedleckiej w poprzednich okresach programowania, potrzebami zgłaszanymi przez lokalną społeczność oraz dostępnymi formami wsparcia w ramach PS dla WPR 2023-2027.

Uzasadnienie sposobu wzmocnienia planowanych do osiągnięcia efektów

Zastosowanie podejścia LEADER ma bardzo istotny wpływ na rozwój potencjału lokalnej społeczności. Sam proces opracowywania LSR zaktywizował mieszkańców, którzy mocno uczestniczyli w spotkaniach konsultacyjnych. Na tym etapie starano się ich przekonać, że wspólnie mogą przyczynić się do rozwiązania problemów w środowisku lokalnym poprzez aktywne uczestniczenie w realizacji LSR. LGD ZS będzie dbało o to, aby wdrażanie LSR było prowadzone w jak najszerszym zakresie przy udziale partnerów i lokalnej społeczności. Zapewni to zasada pełnej jawności działania LGD Ziemi Siedleckiej, dotycząca polityki informacyjnej, mająca za zadanie rozpowszechnianie informacji o LGD Ziemi Siedleckiej i jego działalności. W tym celu zamierza się wykorzystywać różnorodne środki i metody komunikacji społecznej, które wzajemnie się uzupełniają tj. organizować spotkania z mieszkańcami, udostępniać informacje na stornach internetowych i tablicach ogłoszeń w urzędach gmin, publikować ogłoszenia, w tym informacje, także na portalach społecznościowych. Jakakolwiek zmiana głównych założeń LSR będzie realizowana również przy szerokim udziale społeczności lokalnej co zostało opisane w rozdziale III niniejszej Strategii. Korzystając z doświadczeń poprzedniego okresu programowania, w tej perspektywie zamierza się również organizować szereg działań animujących i edukacyjnych w ramach realizacji Planu Komunikacji. Cieszyły się one dużą aktywnością mieszkańców. Ponadto przedstawiciele LGD Ziemi Siedleckiej byli wielokrotnie proszeni o udział w odbywających się na obszarze wydarzeniach, poprzez wystawienie stoiska promocyjnego, aby mieszkańcy danego terenu mogli dowiedzieć się więcej o działalności stowarzyszenia lub uczestniczyć w realizacji działań przez nie organizowanych. LGD we współpracy z samorządami tworzącymi partnerstwo będzie poszukiwać dodatkowych środków i możliwości realizacji (w tym również poprzez doradztwo w zakresie pozyskania środków zewnętrznych dla poszczególnych podmiotów z terenu LGD Ziemi Siedleckiej) działań komplementarnych do tych zrealizowanych w ramach LSR jak chociażby w ramach realizacji zadań publicznych aby efekty, jakie zostały osiągnięte w ramach interwencji LEADER mogły zostać dodatkowo wzmocnione.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy społeczno-gospodarczej, konsultacji, wywiadów, spotkań zostały zdefiniowane główne wyzwania rozwojowe dla LGD Ziemi Siedleckiej. Rozwój obszaru LSR na lata 2023 – 2027 został ukierunkowany na poprawę stanu w następujących sferach: przestrzennej, społecznej i gospodarczej. LSR określa najważniejsze kierunki rozwoju obszaru LGD, będące odpowiedzią na wytypowane główne wyzwania rozwojowe. Chcąc zdefiniować kluczowe kierunki rozwoju oraz wytypować właściwe projekty do realizacji dla potrzeb niniejszej strategii dokonano analizy i pogrupowania zdiagnozowanych wyzwań w postaci celów, przedsięwzięć. Wyznaczone cele oraz przedsięwzięcia są rezultatem zastosowania partycypacyjnych metod tworzenia strategii. Wprowadzone oddolne inicjatywy zachęcające mieszkańców do wyrażania swoich opinii spowodowały, że dla potrzeb prac nad LSR powstał bardzo solidny materiał do analizy. Na jego podstawie zostały zaprojektowane cele LSR, dbając by bezpośrednio oddziaływały na zidentyfikowane problemy i w optymalny sposób zaspakajały zgłoszone potrzeby. Wyznaczenie i omówienie głównych obszarów problemowych było punktem wyjścia do sformułowania celów. Bardzo pomocna w tym wypadku była szczegółowa analiza SWOT. Wyznaczone cele i przedsięwzięcia są także scharakteryzowane w załączniku do LSR - Formularz 1. Cele i przedsięwzięcia. Założone cele są spójne i ukierunkowane na zaspokojenie potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności. Cele i przedsięwzięcia są zgodne i wpisują się w PS dla WPR na lata 2023-2027. Przyjęte założenia są wypadkową analiz i weryfikacji złożonych ankiet, fiszek projektowych. Obszarami problemowymi, które w ostatnich latach okazały się kluczowe na obszarze LSR są w szczególności: Mała aktywność obywatelska mieszkańców obszaru